

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน
ระดับมัธยมศึกษาขนาดเล็ก : กรณีศึกษาของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม
A participatory action research for ethical development of a small secondary
school student: A case of students in Wiset Chaichan Witayakom School

ไพศาล มั่นอก*
Paisan Mun-ok*
ไพฑูรย์ สินลารัตน์**
Paitoon Sinlarat**

*นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการการศึกษา วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

*PhD. candidate, Doctor of Education Program in Education Management, Dhurakij Pundit University

*Email: sumitra6644@hotmail.com

**ศาสตราจารย์ รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

**Professor, Vice President for Research, Dhurakij Pundit University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม 2) พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม 3) ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม ก่อนดำเนินการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พบว่า นักเรียนในโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคมมีคุณธรรมจริยธรรม 4 ด้านโดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) การมีความเพียร 2) การมีความขยันอดทน 3) การมีสติปัญญา และ 4) การมีความซื่อสัตย์สุจริต

2. ผลการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคมในรอบที่ 1 ในการวางแผนคณะผู้วิจัยใช้กลยุทธ์ 5 อย่าง ได้แก่ 1) กลยุทธ์การเข้าค่ายคุณธรรม 2) กลยุทธ์การสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม 3) กลยุทธ์วันพุทธพบพระละกิเลส 4) กลยุทธ์ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในชีวิตประจำวัน และ 5) กลยุทธ์ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ 6 กิจกรรมย่อย คือ กิจกรรมการปลูกมะนาว กิจกรรมการปลูกผักพื้นบ้าน กิจกรรมการเลี้ยงปลา กิจกรรมการเลี้ยงกบ กิจกรรมการเพาะเห็ดภูฐาน และกิจกรรมการทำนาข้าวหอมนิล ผลการปฏิบัติการในรอบแรกตามกลยุทธ์ 5 กลยุทธ์ พบว่า นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมโดยภาพรวมค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุด ในวงรอบที่ 2 ของการปฏิบัติการ ผลการปฏิบัติการพบว่า นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมโดยภาพรวมค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุด

3. ผลการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม หลังจากการปฏิบัติการทั้ง 2 วงรอบของการปฏิบัติการ พบว่า หลังการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้วยกลยุทธ์ทั้ง 5 กลยุทธ์ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) การมีความซื่อสัตย์สุจริต 2) การมีความขยันอดทน 3) การมีสติปัญญา และ 4) การมีความเพียร

คำสำคัญ: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

นักเรียนระดับมัธยมศึกษาขนาดเล็ก

Abstract

The purposes of this participatory action research were to 1) study the condition of virtue and ethics of the students of Wiset Chaichan Witayakom School, 2) develop the virtue and ethics of the students of Wiset Chaichan Witayakom School, and 3) follow up and evaluate the results of the development of virtue and ethics of the students of Wiset Chaichan Witayakom School.

The research results were summarized as follows:

1. The condition of virtue and ethics of the students of Wiset Chaichan Witayakom School' students before the developing operation was that the students had virtue and ethics overall in 4 aspects at high level. Considering on each aspect, it was found that the average of the students' 1) Perseverance 2) Diligence 3) Intelligence and 4) Honesty were at high level.

2. The result of the developing operation of the virtue and ethics of the students of Wiset Chaichan Witayakom School. The school's researchers utilized 5 strategies namely 1) Virtue camp, 2) Activities inserting virtue and ethics, 3) Religion activities on Wednesday mornings, 4) Promotion and development of virtue and ethics in everyday life, and 5) The arrangement of learning development center according to philosophy of sufficient economy using 6 activities; Lemon planting, Ordinary vegetable planting, Fish farming, Frog farming, Bhutan mushroom cultivation, and Homnil rice farming. The result of the operation in the first circle was that the students had overall mean virtue and ethics at highest level. The result of the second-circle operation was that the students' virtue and ethics was at highest level.

3. The result of following and evaluation of the operation of the development of virtue and ethics of the students of Wiset Chaichan Witayakom School after the operation in both circles, utilizing 5 strategies, was that the students had virtue and ethics at highest level. And considering on each aspect, it was found that the average of the students' was at highest level: 1) Honesty, 2) Diligence, 3) Intelligence, and 4) Perseverance.

Keywords: Participatory action research, Development of virtue and ethics, a small secondary school student

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 -2559) ไทยจะต้องเตรียมคน หรือ เยาวชนให้พร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงในเรื่องสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และ ความมีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อแข่งขันกับนานาประเทศที่ปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจโลกแบบหลายศูนย์กลางรวมทั้งภูมิภาคเอเชีย โดยเริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 -10 และต่อเนื่องมาถึงแผนที่ 11 โดยยังคงยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา รวมทั้งเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกในคุณธรรมจริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ และดำเนินชีวิตด้วยความเพียร จะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555-2559) ในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ มีสติปัญญา มีความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม และมีชีวิตเป็นสุขตามที่สังคมมุ่งหวัง โดยผ่านกระบวนการศึกษานั้น นอกจากจะดำเนินการด้วยการสนับสนุนส่งเสริมเยาวชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการป้องกันและช่วยเหลือแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, น. 8) การมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, น. 3-6) การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้บุคคลในสังคมเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือมีลักษณะนิสัย

สามารถควบคุมความประพฤติของตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่ดีงาม มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนโดยไม่ต้องใช้กฎหมายหรือกฎเกณฑ์จากภายนอกมาบังคับ เพราะผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมในระดับสูงจะเป็นผู้ที่สามารถควบคุมตนเองได้ดีกว่าผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมในระดับรองลงมา (ทัศนีย์ ผลเนืองมา และคณะ, 2547, น. 7) การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลจึงต้องพัฒนาทั้ง 3 ด้านควบคู่กันไปคือ การพัฒนาด้านสติปัญญาด้านจิตใจ และด้านพฤติกรรม (อมรา เล็กเริงสินธุ์, 2542, น. 6-7) ดังนั้น คุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคน เป็นสิ่งสำคัญในสังคม ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าจะบังเกิดขึ้นเมื่อคนในสังคมมีคุณธรรมจริยธรรม ก็จะทำให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์บนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรม จึงมีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทยที่ต้องการทั้งคนดี และคนเก่ง (สุภาพร สุขสวัสดิ์, 2552, น. 24)

โรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคมเป็นโรงเรียนแบบสหศึกษา ปัจจุบันโรงเรียนมีนักเรียนทั้งสิ้นจำนวน 200 คน ครูจำนวน 16 คน สภาพครอบครัวของนักเรียนส่วนใหญ่ ผู้ปกครองมีการศึกษาน้อยต้องทำงานหนักเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวนักเรียนบางส่วนถูกทอดทิ้งตามลำพัง โรงเรียนต้องประสบปัญหาเรื่องคุณภาพและคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน ทั้งนี้เนื่องจากผู้ปกครองส่วนใหญ่ ไม่มีเวลาควบคุมดูแลให้การอบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิดทำให้นักเรียนไม่สามารถปรับตัวได้จึงก่อให้เกิดปัญหามากมาย เช่น ขาดความขยันอดทนในการศึกษาเล่าเรียน ไม่ปฏิบัติตามภาระงานที่ครูมอบหมาย ขาดความเพียรพยายามในการเรียน เกิดปัญหาการเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนค่อนข้างต่ำ การใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาบ่อย

ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหาการแต่งกายผิดระเบียบ ปัญหาความซื่อสัตย์สุจริต ปัญหาความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การเสียสละเพื่อส่วนรวม ปัญหายาเสพติด และปัญหาชู้สาว (แผนปฏิบัติการโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม, 2555, น. 5) ปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มของเยาวชน ทุกคนต่างลงความเห็นตรงกันว่า เยาวชนไทยของเราขาดการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมอย่างยั่งยืน คืออาจมีอยู่บ้างแต่เป็นแบบฉาบฉวย ไม่เกิดผลที่ถาวร ในการขณะที่ยังคงไทยต้องการเห็นภาพการพัฒนาเยาวชนไทยไปสู่การเป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพ มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีสติ ปัญญา มีความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร อ้างถึงใน พระครูประโชติจิตจันทวิมล, 2555, น. 2)

จากที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพของคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนว่าเป็นอย่างไร และนำไปสู่แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมจะเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคมทุกคน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเพราะสามารถแก้ปัญหาให้นักเรียนได้ ซึ่งผลที่ได้นี้จะประโยชน์ต่อตัวเองและสังคม และเพื่อเป็นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม พัฒนาคูณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาคูณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม โดยได้นำวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) และใช้กระบวนการ PAOR ตามแนวคิดของ เคมมิสและ

แมกทาการ์ด (Kemmis & Mc Taggart, 1990) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน 2 วงรอบ คือ ขั้นการวางแผน (Planning) ขั้นการลงมือปฏิบัติ (Action) ขั้นการสังเกตการณ์ (Observation) และขั้นการสะท้อนผล (Reflection) เพื่อดำเนินการวิจัยการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคมตามหลักคุณธรรมจริยธรรม 4 ประการประการ คือ 1) การมีความซื่อสัตย์สุจริต 2) การมีความเพียร 3) การมีสติปัญญา และ 4) การมีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นกรอบแนวทางการวิจัยให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม
2. เพื่อพัฒนาคูณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม
3. เพื่อติดตามและประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาคูณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการศึกษาเพื่อศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม โดยกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยจากองค์ความรู้ในเรื่องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน หลักการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและการมีส่วนร่วมตามหลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามแนวคิดของ Kemmis and Mc Taggart มาประยุกต์ใช้ในการวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วยวงรอบ 2 วงรอบๆ ละ 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการวางแผน (Planning) 2) ขั้นปฏิบัติการ (Action)

3) ขั้นการสังเกตการณ์ (Observation) และ 4) ขั้นการสะท้อนผล (Reflection) สามารถเขียนเป็นภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยใช้กระบวนการ PAOR ตามแนวคิดของ เคมมิสและแมกแทกการ์ด (Kemmis & Mc Taggart, 1990) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่นักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม ปีการศึกษา 2556 ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียนและคณะกรรมการสถานศึกษา

ชั้นพื้นฐานโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 ปีการศึกษา 2556 จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ร่วมวิจัย ประกอบด้วย ผู้วิจัย ผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูจำนวน 16 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย นักเรียนช่วงชั้นที่ 3 จำนวน 124 คน นักเรียนช่วงชั้นที่ 4 จำนวน 76 คน รวม 200 คน โดยผู้ศึกษาได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยตามแนวคิดของ Kemmis and Mc Taggart มาประยุกต์ใช้ในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย 2 วงรอบๆ ละ 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการวางแผน (Planning)

2) ขั้นการลงมือปฏิบัติ (Action) 3) ขั้นการสังเกตการณ์ (Observation) และ 4) ขั้นการสะท้อนผล (Reflection) เพื่อดำเนินการวิจัยการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม ตามหลักคุณธรรมจริยธรรมของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 4 ประการ คือ 1) การมีความขยันอดทน 2) การมีความเพียร 3) การมีสติปัญญา และ 4) การมีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นกรอบแนวทางการวิจัย ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Planning)

เป็นขั้นตอนที่จะต้องร่วมมือกันเก็บรวบรวมข้อมูล สำรวจปัญหาและกำหนดแนวคิดเกี่ยวข้องกับปัญหา จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและร่วมมือกันวางแผนกำหนดแนวทางของโครงการและกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติ (Action)

เป็นขั้นตอนการดำเนินการตามโครงการและกิจกรรมต่างๆ ตามที่ได้วางแผนไว้ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามความมุ่งหมายของการวิจัย ดังนั้นโครงการและกิจกรรมตามที่ได้กำหนดไว้ในแผนงาน อาจจะยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมโดยใช้กลยุทธ์ในการพัฒนา ดังนี้

1. กลยุทธ์การเข้าค่ายคุณธรรม
2. กลยุทธ์การสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม
3. กลยุทธ์วันพุดพบพระละกิเลส
4. กลยุทธ์ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในชีวิตประจำวัน
5. กลยุทธ์ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนที่ 3 การสังเกตการณ์ (Observation)

เป็นขั้นตอนที่เกิดควบคู่กับการปฏิบัติการ โดยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น การจดบันทึก

แบบสัมภาษณ์ แบบทดสอบ การใช้บันทึกสนาม และการบรรยายพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์เอกสาร การใช้เอกสารจากแฟ้มรายงาน การใช้แบบสอบถาม นอกจากสังเกตผู้ถูกพัฒนาแล้วยังต้องสังเกตผู้ร่วมวิจัยในการส่งเสริมกระบวนการโครงการ กิจกรรมให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างไร

ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนผล (Reflection) เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สะท้อนผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ การประเมินตรวจสอบกระบวนการต่างๆ หรือสิ่งที่เป็นข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติการ โดยผู้วิจัยร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้น ในแง่มุมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับสภาพสังคมและสภาพโรงเรียน และระบบการศึกษาที่ประกอบกัน โดยผ่านการอภิปรายปัญหา และเป็นพื้นฐานข้อมูลที่จะนำไปสู่การปรับปรุงและการวางแผนการปฏิบัติเพื่อพัฒนาในส่วนที่เป็นปัญหา หากพบว่าปัญหาที่ยังไม่สามารถพัฒนาได้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงนำกลับไปพัฒนาโดยใช้กลยุทธ์ใหม่ในรอบที่ 2 ต่อไป

โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม

ขั้นตอนที่ 3 ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม

ผลการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับ

มัธยมศึกษาขนาดเล็ก : กรณีศึกษาของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม ปรากฏผลการศึกษา ดังนี้

- 1) ผลการศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม
- 1.1 สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคมก่อนดำเนินการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมพบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า 1) การมีความเพียร มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 2) การมีความขยันอดทน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 3) การมีสติปัญญา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และ 4) การมีความซื่อสัตย์สุจริต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก
- 1.2 กลยุทธ์การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม จากผลการศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ลงความเห็นเห็นว่านักเรียนช่วงชั้นที่ 3 และนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมยังไม่เป็นที่น่าพอใจ จึงได้ทำ SWOT Analysis ระดมความคิดเห็นร่วมกันในการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนทั้ง 2 ช่วงชั้น ผู้วิจัยและคณะผู้วิจัยกำหนดกลยุทธ์ 5 กลยุทธ์ คือ 1) กลยุทธ์การเข้าค่ายคุณธรรม 2) กลยุทธ์การสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม 3) กลยุทธ์วันพุดพบพระละกิเลส 4) กลยุทธ์ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในชีวิตประจำวัน 5) กลยุทธ์ศูนย์พัฒนาการ

เรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมี 6 กิจกรรมย่อย คือ 5.1) กิจกรรมการปลูกมะนาว 5.2) กิจกรรมการปลูกผักพื้นบ้าน 5.3) กิจกรรมการเลี้ยงปลา 5.4) กิจกรรมการเลี้ยงกบ 5.5) กิจกรรมการเพาะเห็ดภูฐาน 5.6) กิจกรรมการทำนาข้าวหอมนิล

- 2) ผลการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคมพบว่า ผลการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1) การมีความขยันอดทน 2) การมีความเพียร 3) การมีสติปัญญา และ 4) การมีความซื่อสัตย์สุจริต ของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม มีทั้งหมด 5 กลยุทธ์ ดังนี้

1. กลยุทธ์การเข้าค่ายคุณธรรม คือ การนำนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 และนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 เข้ารับการอบรมและปฏิบัติธรรมที่วัดท่าอิฐ ตำบลบางพลับ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง โดยนำนักเรียนจำนวน 200 คน เข้าค่ายคุณธรรมใช้เวลา 3 วัน 2 คืน ตามขอบเขตเนื้อหาการฝึกอบรมเรื่อง กติกาการอยู่ค่าย สันติยาใจ คำปฏิญาณตน หลักธรรมเบื้องต้นทางพระพุทธศาสนา คุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน คุณธรรมจริยธรรมกับทักษะชีวิตการบำเพ็ญประโยชน์ การสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น การบริหารจัดการเจริญปัญญา อธิษฐานจิตเพื่อชีวิตใหม่ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแผน

2. กลยุทธ์การสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นหลักคุณธรรมจริยธรรม 4 ประการเข้าไปในกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยใช้สาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นแกนหลัก เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และฝึกประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมเบื้องต้นทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมเป็นสำคัญ และสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในด้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสมทุกวัน
3. กลยุทธ์วันพุทธพบพระละกิเลส คือ การนำนักเรียนถวายสังฆทานแด่พระสงฆ์ และฟังเทศน์ ฟังธรรม ในวันพุทธที่เปิดเรียน ระหว่างการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยใช้สถานที่ได้อาคาร 2 เพื่อถวายสังฆทานแด่พระสงฆ์ ฟังเทศน์ ฟังธรรมรับการอบรมสั่งสอน พร้อมกับฝึกปฏิบัติจากพระสงฆ์ จำนวน 8 ครั้ง ร่วมกับเก็บข้อมูลจากการสังเกตสัมภาษณ์ นักเรียนที่มีความพึงพอใจที่ได้ทำบุญถวายสังฆทาน ฟังเทศน์ ฟังธรรม และรับการอบรมสั่งสอน นักเรียนให้คำมั่นสัญญาและรับคำสอนเพื่อนำไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนและในชีวิตประจำวันต่อไป
4. กลยุทธ์การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในชีวิตประจำวัน โดยใช้ 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนหน้าเสาธงตอนเช้า และกิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนในวันศุกร์สุดสัปดาห์
5. กลยุทธ์ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ 6 กิจกรรม คือ กิจกรรมการปลูกมะนาว กิจกรรมการปลูกผักพื้นบ้าน กิจกรรมการเลี้ยงปลา กิจกรรมการเลี้ยงกบ กิจกรรมการเพาะเห็ดภูฐาน และกิจกรรมการทำนาข้าวหอมนิล โดยมีรายละเอียดดังนี้
 - 5.1 กิจกรรมการปลูกมะนาว มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยให้การอบรมทำโครงการปลูกมะนาว และปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการ มีการบันทึกการปฏิบัติงาน นำเสนอผลงานตามปฏิทินกำหนด
 - 5.2 กิจกรรมการปลูกผักพื้นบ้าน มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยให้การอบรมกับนักเรียน ทำโครงการปลูกผักพื้นบ้าน และปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการ มีการบันทึกการปฏิบัติงาน นำเสนอผลงานตามปฏิทินกำหนด
 - 5.3 กิจกรรมการเลี้ยงปลา มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับนักเรียน โดยให้การอบรมกับนักเรียนกลุ่มสนใจ ทำโครงการการเลี้ยงปลาและปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการ มีการบันทึกการปฏิบัติงาน นำเสนอผลงานตามปฏิทินกำหนด

- 5.4 กิจกรรมการเลี้ยงกบ มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับนักเรียน โดยให้การอบรมกับนักเรียนกลุ่มสนใจ ทำโครงการการเลี้ยงกบและปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการ มีการบันทึกการปฏิบัติงาน นำเสนอผลงานตามปฏิทินกำหนด
- 5.5 กิจกรรมการเพาะเห็ดเห็ดภูฐาน มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับนักเรียน โดยให้การอบรมกับนักเรียนกลุ่มสนใจ ทำโครงการการเพาะเห็ดภูฐานและปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการ มีการบันทึกการปฏิบัติงาน นำเสนอผลงานตามปฏิทินที่กำหนด
- 5.6 กิจกรรมการทำนาข้าวหอมมะลิ มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับนักเรียน โดยให้การอบรมกับนักเรียนทั้งโรงเรียนทำโครงการทำนาข้าวหอมมะลิ ให้นักเรียนทุกคนร่วมโครงการ และปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการ มีการบันทึกการปฏิบัติงานนำเสนอผลงานตามปฏิทินกำหนด

สรุปผลการพัฒนาพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม โดยใช้การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่า คณะผู้วิจัยใช้กลยุทธ์ 5 กลยุทธ์ คือ 1) การจัดกิจกรรมการเข้าค่ายคุณธรรม 2) การจัดกิจกรรมการสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม 3) การจัดกิจกรรมวันพุทธพบพระละกิเลส 4) การจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในชีวิตประจำวัน และ 5) การจัดกิจกรรมศูนย์พัฒนาการเรียนรู้ตาม

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ 6 กิจกรรมย่อย คือ 5.1) กิจกรรมการปลูกมะนาว 5.2) กิจกรรมการปลูกผักพื้นบ้าน 5.3) กิจกรรมการเลี้ยงปลา 5.4) กิจกรรมการเลี้ยงกบ 5.5) กิจกรรมการเพาะเห็ดภูฐาน และ 5.6) กิจกรรมการทำนาข้าวหอมมะลิ

ผลการปฏิบัติการในรอบแรก พบว่า นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมโดยภาพรวมค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุด และในการพัฒนาต่อไปในรอบที่ 2 ในภาคเรียนต่อไป ผลการปฏิบัติการพบว่า นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมโดยภาพรวมค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุด

3) ผลการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม

โดยการใช้แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบประเมินพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน เพื่อติดตามผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน พบว่า

- 3.1 การติดตามและประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญ พบว่า ได้ดำเนินการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน 4 ประการ คือ 1) การมีความขยันอดทน 2) การมีความเพียร 3) การมีสติปัญญา และ 4) การมีความซื่อสัตย์สุจริต ตามกลยุทธ์ที่กำหนด ทั้ง 5 กลยุทธ์ คือ 1) กลยุทธ์การเข้าค่ายคุณธรรม 2) กลยุทธ์การสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม 3) กลยุทธ์วันพุทธพบพระละกิเลส 4) กลยุทธ์ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในชีวิตประจำวัน และ 5) กลยุทธ์ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้ตามหลัก

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ 6 กิจกรรมย่อย คือ 5.1) กิจกรรมการปลูกมะนาว 5.2) กิจกรรมการปลูกผักพื้นบ้าน 5.3) กิจกรรมการเลี้ยงปลา 5.4) กิจกรรมการเลี้ยงกบ 5.5) กิจกรรมการเพาะเห็ดภูฏาน 5.6) กิจกรรมการทำนาข้าวหอมนิล

- 3.2 ผลการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม หลังจากการปฏิบัติการทั้ง 2 วงรอบของการปฏิบัติการ พบว่า หลังการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้วยกลยุทธ์ทั้ง 5 กลยุทธ์ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.78$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า 1) การมีความซื่อสัตย์สุจริต มีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.80$) 2) การมีความขยันอดทน มีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.78$) 3) การมีสติปัญญา มีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.78$) และ 4) การมีความเพียรมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.76$) ตามลำดับ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาขนาดเล็ก : กรณีศึกษาของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม ผู้วิจัยค้นพบประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายได้ดังต่อไปนี้

- 1) **สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม**
ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนช่วงชั้นที่ 3

และนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 มีผลสรุปโดยภาพรวมสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคมก่อนดำเนินการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ได้สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า 1) การมีความเพียรมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 2) การมีความขยันอดทน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 3) การมีสติปัญญา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และ 4) การมีความซื่อสัตย์สุจริต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องสภาพ สุขสวัสดิ์ (2552, น. ง) ที่ได้ทำการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสตรีนันทบุรี ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสตรีนันทบุรี ตามความเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการนักเรียน และคณะกรรมการเครือข่ายผู้ปกครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนอยู่ในระดับมากเป็นอันดับแรก รองลงมาคือด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของครูและบุคลากรในโรงเรียน ด้านการประเมินผลเพื่อพัฒนา ด้านการกำหนดนโยบายการพัฒนา และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนกับ ในขณะเดียวกันเพ็ญศรี เปลี่ยนขำ (2550, น. 8-26) ที่กล่าวว่าเงื่อนไขคุณธรรมในการดำเนินชีวิต และคุณธรรมต่างๆ ที่ช่วยกำกับกำกับการดำเนินชีวิตให้อยู่ในครรลองที่เหมาะสม คือ 1) มีความซื่อสัตย์สุจริต 2) มีความอดทน 3) มีความเพียร 4) ใช้สติปัญญา และยังสอดคล้องกับ รงค์ ประพันธ์พงศ์ (2550, น. 32) กล่าวว่า เงื่อนไขคุณธรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย การมีความตระหนักในคุณธรรมใน

การดำเนินชีวิต คือ 1) มีความซื่อสัตย์สุจริต 2) มีความอดทน 3) มีความเพียร 4) ใช้สติปัญญา นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, น. 11-15) กล่าวถึงเงื่อนไขคุณธรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม คือ 1) มีความซื่อสัตย์สุจริต 2) มีความอดทน 3) มีความเพียร 4) ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต 5) ไม่โลภและไม่ตระหนี่

2) พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม

ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม จากผลการศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ผู้วิจัยและคณะผู้วิจัยกำหนดกลยุทธ์ 5 กลยุทธ์ คือ 1) กลยุทธ์การเข้าค่ายคุณธรรม 2) กลยุทธ์การสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม 3) กลยุทธ์วันพุธพบพระละกิเลส 4) กลยุทธ์ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในชีวิตประจำวัน 5) กลยุทธ์ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมี 6 กิจกรรมย่อย คือ 5.1) กิจกรรมการปลูกมะนาว 5.2) กิจกรรมการปลูกผักพื้นบ้าน 5.3) กิจกรรมการเลี้ยงปลา 5.4) กิจกรรมการเลี้ยงกบ 5.5) กิจกรรมการเพาะเห็ดภูฐาน 5.6) กิจกรรมการทำนาข้าวหอมมะลิ ซึ่งสามารถสรุปผลการพัฒนาพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม โดยใช้การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการปฏิบัติการในรอบแรก พบว่านักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมโดยภาพรวมค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุด และในการพัฒนาต่อไปในรอบปีที่ 2 ในภาคเรียนต่อไป ผลการปฏิบัติการพบว่านักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมโดยภาพรวมค่าเฉลี่ย

ระดับมากที่สุดเช่นกัน แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโดยการจัดกิจกรรมเสริมและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมทำให้นักเรียนมีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่ดีขึ้น สอดคล้องกับการวิจัยของพิทักษ์ สุวรรณชาติ (2546, น. บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านโนนค้อพบว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ครูจะต้องตระหนักถึงความสำคัญและมีส่วนร่วมช่วยกัน โดยได้กำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนา ได้แก่ เทคนิคการนิเทศแบบศึกษาเอกสารและการประชุม การสอนแบบสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมการจัดกิจกรรมเสริมและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และยังสอดคล้องกับการวิจัยของสมเดช ใจหวัง (2547, น. บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนบ้านไทร พบว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนเป็นการสร้างความมั่นใจต่อผู้ปกครอง ชุมชนและสังคมโดยการใช้กิจกรรมเข้าค่ายอบรมพัฒนาจิต นำนักเรียนไปวัดในวันธรรมสวนะและการบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน และนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการวิจัยของรัชนิ ยมศรีเคน (2551, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 โรงเรียนอนุบาลกันทรวิชัย พบว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยใช้กลยุทธ์เข้าค่ายพุทธบุตร กลยุทธ์การสอนสอดแทรกในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ กลยุทธ์พบพระพบธรรมในวันธรรมสวนะระหว่างเข้าพรรษาและกลยุทธ์ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและ

ค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยใช้กิจกรรมในการพัฒนา คือ กิจกรรมหน้าเสาธง และกิจกรรมวันสุดสัปดาห์

3) ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม โดยใช้กลยุทธ์ในการพัฒนา 5 กลยุทธ์ การประเมินผลการพัฒนาคุณคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโดยใช้แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบประเมินพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนเพื่อติดตามผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนพบว่า

- 3.1 กลยุทธ์การเข้าค่ายคุณธรรม พบว่า การใช้กลยุทธ์การเข้าค่ายอบรมคุณธรรมทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและยังช่วยปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม สามารถนำไปปฏิบัติได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมเดช ใจหวัง (2547, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านไทรพบว่า กิจกรรมเข้าค่ายอบรมพัฒนาจิตช่วยให้นักเรียนฝึกการสมาทานศีล การปฏิบัติสมาธิ การนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จนเกิดศรัทธามุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเอง รู้จักการปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในสถานที่อันควร และปลูกฝังความมีวินัย รับผิดชอบและซื่อสัตย์ สอดคล้องกับการวิจัยของทองย้อม สาครสูงเนิน (2549, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การส่งเสริมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์แบบยั่งยืนตามแนวไตรสิกขา โรงเรียนบ้านอีตื้อดอนหวายขม้น พบว่า กิจกรรมเข้าค่ายปฏิบัติ

ธรรมเป็นวิธีการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ไปในทางที่ดีขึ้นซึ่งส่งผลให้นักเรียนมีความพร้อมและเอื้อต่อการจัดกิจกรรมการสอนด้านอื่นๆ ต่อไปสอดคล้องกับการวิจัยของมงคลสิน เตชะนิยม (2550, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการดำเนินการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม โดยกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมของนักเรียน พบว่าคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนหลังการเข้าค่ายคุณธรรมในด้านความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความสุภาพ ความสะอาด ความสามัคคี และความมีน้ำใจ อยู่ในระดับดีมากสำหรับความประหยัดอยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนมีระดับพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมทั้งแปดด้านสูงกว่าก่อนเข้าค่ายคุณธรรม

ดังนั้นโดยสรุปการเข้าค่ายคุณธรรม ทำให้นักเรียนพัฒนาคุณธรรมเพิ่มขึ้นจึงควรสนับสนุนและส่งเสริมให้นำกลยุทธ์ดังกล่าวไปใช้ในการพัฒนาคุณธรรมนักเรียนในโรงเรียนต่อไป

- 3.2 กลยุทธ์การสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมคือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นหลักคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้โดยใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นแกนหลัก ทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและยังช่วยปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมต่อนักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติได้ สอดคล้องกับการวิจัยของพิทักษ์ สุวรรณชาติ (2546, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านโนนค้อ พบว่า การสอนแบบสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ด้านคือ ด้านพฤติกรรมของนักเรียนที่มีปัญหาของการพัฒนาลดลงส่งผลให้นักเรียนมีการแสดงพฤติกรรมด้านคุณธรรมมากขึ้นและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาหลังการพัฒนาสูงขึ้น สอดคล้องกับการวิจัยของรังษิ ยมศรีเคน (2551, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 โรงเรียนอนุบาลกันทรวิชัย พบว่ากลยุทธ์ สอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ ทำให้นักเรียนมีการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์เป็นคนดีมีคุณธรรม มีระเบียบวินัย ปฏิบัติตนตามหลักธรรมเบื้องต้นของพระพุทธศาสนามีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความกตัญญู กตเวทิต์ รู้จักประหยัดและมีความภูมิใจในความเป็นไทย นักเรียนมีระดับพฤติกรรมพัฒนาดีขึ้น

ดังนั้นโดยสรุปการสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมมีผลต่อการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของนักเรียนอย่างต่อเนื่องโดยครูเป็นผู้ดำเนินการเรียนการสอนเน้นย้ำตลอดเวลา

- 3.3 กลยุทธ์วันพุทธพบพระละกิเลส คือ การนิมนต์พระมารับสังฆทานที่นักเรียนรับผิดชอบถวายในช่วงเวลาเช้าก่อนขึ้นเรียนและฟังธรรม สมาทานศีล ในวันพุธระหว่างดำเนินงานพัฒนาคุณธรรม

จริยธรรมของนักเรียน ทำให้นักเรียนมีความรู้และความเข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ดี ได้ฝึกปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ ได้เรียนรู้จากพระสงฆ์ในการประพฤติตนที่ถูกต้องตามคุณธรรมจริยธรรม ทำให้นักเรียนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นสอดคล้องกับการวิจัยของสมเดช ใจหวัง (2547, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านไทรโดยใช้กิจกรรมนำนักเรียนไปวัดในวันธรรมสวนะ เพื่อให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมทำให้กลุ่มเป้าหมายทุกคนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถนำแนวคิดวิธีการไปพัฒนาตนเองในด้านความมีวินัย ความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์ สรุปกลยุทธ์วันพุทธพบพระละกิเลส พฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียนในด้านการมีความขยันอดทน การมีความเพียร การมีสติปัญญาและการมีความซื่อสัตย์สุจริต นักเรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมพัฒนาขึ้นทุกด้าน สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนมีการพัฒนาในทางที่ดีขึ้นเป็นที่น่าพอใจทุกด้าน ควรดำเนินกิจกรรมต่อไปเรื่อย ๆ ทำซ้ำๆ สำหรับนักเรียนที่ปฏิบัติได้ซ้ำจนสิ้นปีการศึกษาเพื่อให้เกิดผลการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

- 3.4 กลยุทธ์ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในชีวิตประจำวัน โดยใช้ 2 กิจกรรมคือ กิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนหน้าเสาธงตอนเช้า กิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรม

นักเรียนในวันศุกร์สุดสัปดาห์ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและยังช่วยปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม 4 ประการแก่นักเรียน นักเรียนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของทองย้อม สารสูงเนิน (2549, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการส่งเสริมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์แบบยั่งยืนตามแนวทางไตรสิกขา โรงเรียนบ้านอีด้อดอนหวายหมื่นพบว่ากิจกรรมอบรมหน้าเสาธง กิจกรรมวันอบรมในวันสุดสัปดาห์และกิจกรรมอ้อมทรัพย์ครูนักเรียนเป็นวิธีการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น นักเรียนได้รับการส่งเสริมด้านความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต การปฏิบัติตามหลักธรรมเบื้องต้นทางพระพุทธศาสนา ความเมตตากรุณา ความกตัญญูทวดเทีและความประหยัด ในภาพรวมอยู่ในระดับดี ส่งผลให้นักเรียนมีความพร้อมและเอื้อต่อการจัดกิจกรรมการสอนด้านอื่น ๆ สอดคล้องกับการวิจัยของ รัชณี ยมศรีเคน (2551, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 โรงเรียนอนุบาลกันทรวิชัยพบว่า กลยุทธ์ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์โดยใช้กิจกรรมในการพัฒนา 2 กิจกรรมคือ กิจกรรมหน้าเสาธงและกิจกรรมวันสุดสัปดาห์ นักเรียนมีการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรมและ

ค่านิยมที่พึงประสงค์เป็นคนดี มีคุณธรรม มีระเบียบวินัย ปฏิบัติตนตามหลักธรรมเบื้องต้นของพระพุทธศาสนา มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความกตัญญูทวดเที รู้จักประหยัดและมีความภูมิใจในความเป็นไทย มีระดับพฤติกรรมพัฒนาดีขึ้นกว่าเดิมมาก

สรุปกลยุทธ์ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในชีวิตประจำวัน โดยรวมทั้ง 4 ด้านคือ การมีความขยันอดทน นักเรียนมีความอดทนในการทำงานมากขึ้นด้วยความเต็มใจ มีความอดทนต่อการทำงานที่ยากลำบากมีการปฏิบัติงานจนประสบความสำเร็จทุกครั้ง ๆ ได้ การมีความเพียร นักเรียนฝึกทำกิจกรรมตามแนวทางที่ครูเอร์ประจำวันได้ให้ความรู้ ปฏิบัติตามแผนงานที่กำหนดไว้เป็นระยะอย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัยสม่ำเสมอประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี การมีสติปัญญา นักเรียนจะทำงานหรือการบ้านด้วยตนเอง เมื่อสงสัยหรือไม่เข้าใจจะถามครูหรือเพื่อน การลอกงานเพื่อนลดลงมากมีความสามารถในการแก้ปัญหาในการใช้ทักษะชีวิต นักเรียนที่เก็บเงินหรือสิ่งของได้จะนำมาแจ้งครูเพื่อประกาศหาเจ้าของที่หน้าเสาธงเพิ่มมากขึ้น การมีความซื่อสัตย์สุจริต นักเรียนให้ความร่วมมือและตั้งใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามขั้นตอน นักเรียนตั้งใจฟังสิ่งที่ครูอบรมสั่งสอนและไปปฏิบัติได้เป็นอย่างดี นักเรียนมาโรงเรียนแต่เช้า ส่งการบ้านและงานที่ครูมอบหมายเป็นประจำสม่ำเสมอ ช่วยกันทำความสะอาดบริเวณเขตรับผิดชอบและห้องเรียน มีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดจึงควรเป็นกิจกรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติได้

3.5 กลยุทธ์ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ 6 กิจกรรม คือ กิจกรรมการปลูกมะนาว

กิจกรรมการปลูกผักพื้นบ้าน กิจกรรมการเลี้ยงปลา กิจกรรมการเลี้ยงกบ กิจกรรมการเพาะเห็ดภูฐาน และกิจกรรมการทำนาข้าวหอมนิล ทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและยังช่วยปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม 4 ประการแก่นักเรียน นักเรียนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นมากที่สุด ทำให้นักเรียนมีความรักใคร่ร่วมมือกันในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แบ่งปันสิ่งของเกื้อกูลกันมากขึ้น นักเรียนมีจิตอาสาช่วยเหลืองานครู งานโรงเรียนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยมีการติดตามสังเกตพฤติกรรมอย่างสม่ำเสมอ เป็นผลทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมดีขึ้นระดับดีมากที่สุด เป็นที่น่าพอใจ

สรุปผลการประเมินพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยครูประจำชั้นก่อนการพัฒนา พบว่า โดยภาพรวมมีระดับการปฏิบัติเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมากทุกด้าน ภายหลังการดำเนินการพัฒนา พบว่า พฤติกรรมนักเรียนโดยรวมทุกด้านพัฒนาขึ้น โดยมีระดับการปฏิบัติเฉลี่ยโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.55$)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาขนาดเล็ก : กรณีศึกษาของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

- 1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้
 1. โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สามารถนำองค์ความรู้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาขนาดเล็ก: กรณีศึกษาของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม ไปส่งเสริมให้โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กและขนาดกลางอื่น ไปทดลองใช้
 2. โรงเรียนมัธยมศึกษาเอกชน สามารถนำองค์ความรู้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาขนาดเล็ก: กรณีศึกษาของนักเรียนโรงเรียนวิเศษชัยชาญวิทยาคม ไปปรับใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก ตามบริบทและความพร้อมของทรัพยากร
 3. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน เป็นการนำวิธีการแนวทางที่ได้ปฏิบัติตามสภาพจริงตามบริบทของแต่ละสถานศึกษา โรงเรียนสามารถนำวิธีการนี้ไปทดลองใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านอื่นๆ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา
- 2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
 1. ควรจะมีการศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาขนาดเล็ก เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาเอกชน และสถานศึกษาที่สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 2. ควรจะมีการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา

3. ควรนำรูปแบบการวิจัยแบบมีส่วนร่วมไป
ปรับใช้กับการแก้ปัญหานักเรียนในด้าน
อื่นๆด้วย เพราะว่าการวิจัยแบบนี้
ต้องการร่วมมือกับรูปแบบอื่นๆในสถาน
ศึกษาระดับมัธยมศึกษาขนาดเล็ก ที่
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถาน
ศึกษาเอกชน และสถานศึกษาที่สังกัด
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *คู่มือดำเนินการพัฒนาหลักสูตรพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับการกระจายอำนาจสำหรับครูและศึกษานิเทศก์*. กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ (2544). *เอกสารแนบแนวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพพ่อแม่ผู้ปกครอง ชุมชนพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ ศิลธรรม และจริยธรรม ฉบับที่ 1*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- จรัส ถาวร. (2529). *พฤติกรรมนักเรียนที่ผ่านการอบรมโครงการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทองย้อม สาครสูงเนิน. (2549). *การศึกษาพฤติกรรมการบริหารด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มหาสารคาม เขต 1*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ทัศนีย์ ผลเนืองมา และ ภาสนีย์ วรรณิเวชศิลป์, จุฑาภรณ์ สุวรรณเปี่ยม, กัญญา คงคานนท์, ปริมาวดี ประยูรสุข, และองอาจ บุญรักษ์ (2547). *การวิจัยรูปแบบของการจัดประสบการณ์เพื่อปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กนักเรียนด้วยการสอนเป็นคณะ (รายงานการวิจัย)*. กรุงเทพฯ: โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยฝ่ายประถม.
- พระครูประโชติจันทิมล. (2555). *การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ หอวัง นนทบุรี*. (ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต) กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิทักษ์ สุวรรณชาติ. (2546). *การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านโนนค้อ อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์* (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เพ็ญศรี เปลี่ยนขำ. (2550). *วิถีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง วารสารวิชาการราชภัฏตะวันตก, 2(1), 27-33*
- สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร. (2550). *การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กศึกษา*. กรุงเทพฯ, ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- มงคลสิน เตชะนิยม. (2550). *การศึกษาการปฏิบัติงานโครงการเสริมทักษะระเบียบวินัยครูและผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา*. (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต) สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- รัชณี ยมศรีเคน. (2551). *การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 โรงเรียนอนุบาลกันทรวิชัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต) (สาขาการบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, มหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.

- รงค์ ประพันธ์พงศ์. (2550). *เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่*. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- สมเดช ใจหวัง. (2547). *การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านไทร อำเภอยะรัง จังหวัดศรีสะเกษ*. (ปริญญานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2555). *สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559*. มปป.
- สุภาพร สุขสวัสดิ์. (2552). *การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสตรีรัตนบุรี. การค้นคว้าอิสระ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ภาควิชาการบริหารการศึกษามหาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559*. กรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2553). *รายงานสภาวะสังคมประจำปี 2552. สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*. กรุงเทพมหานคร.
- อมรา เล็กเริงสินธุ์. (2542). *คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาธรรม.
- โรงเรียนพิเศษชัยชาญวิทยาคม. (2555). *แผนปฏิบัติการโรงเรียนพิเศษชัยชาญวิทยาคม*. อ่างทอง.
- Kemmis, S. & McTaggart, R. (Eds.) (1990). *The action research reader*. Victoria: Deakin University.